

Istorijski stroj u Rudom

Dvadeset prvog decembra 1941. u bosanskom gradiću Rudom, na njegovom malom trgu, stajalo je pred Vrhovnim komandantom NOPOJ, Vrhovnim štabom i Centralnim komitetom KPJ oko hiljadu prekaljenih boraca koje je ratni put započet ustaničkih julskih dana tu doveo sa bojišta Srbije i Crne Gore. Bili su to borci, mahom komunisti i skojevci, odlučni da se pod proleterskom zastavom bore širom Jugoslavije protiv okupatora i njegovih domaćih slugu, za slobodu i nezavisnost zemlje, za novo, socijalističko društvo.

Pošto je pročitana Naredba Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba NOPOJ o formiranju Prve proleterske narodnooslobodilačke udarne brigade, prve brigade Narodnooslobodilačke vojske, borcima se obratio Tito sledećim rečima: »Mi sada stvaramo regularne jedinice koje će ići tamo gdje budu posiate... One će biti nosioci borbenosti u svim krajevima, i tamo gdje se ustanak nije razbuktao, a istovremeno će sijati bratstvo i jedinstvo, jer su u tim jedinicama zastupljeni i Srbi, i Crnogorci, i Hrvati, i Slovenci i druge nacionalnosti.«

Iz svog prvog stroja Prva proleterska je pošla u susret neprijateljskim kolonama koje su hitale ka Rudom da je, pre nego što čvrsto stane na noge, razbiju. U snažnom jurišu njeni borci su u selu Gaočiću potukli italijanske alpince. Bila je to prva borba i prva pobjeda Prve proleterske! Prvi dani njenog ratničkog života ubedljivo su najavili da će njen borbeni put biti ispunjen neprekidnim bojevima!

PO ODOBRENJU CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE, VRHOVNI ŠTAB NARODNOOSLOBODILAČKIH PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE FORMIRAO JE, OD NEKIH DELOVA NAJBOLJIH PARTIZANSKIH JEDINICA

PRVU PROLETERSKU NARODNOOSLOBODILAČKU UDARNU BRIGADU

U SASTAV TE BRIGADE ULAZE SVE NARODNOSTI JUGOSLAVIJE, JER ĆE TIME PRETSTAVLJATI BORBENO JEDINSTVO SVIH NAŠIH NARODA U BORBI ZA KONAČNO OSLOBOĐENJE OD MRSKOG OKUPATORA I NJEGOVIH DOMAĆIH SLUGU.

U SASTAV OVE BRIGADE UŠLI SU DO SADA

1/ JEDAN BATALJON KRAGUJEVAČKOG NAR. OSL. PARTIZAN. ODREDA; 2/ JEDAN BATALJON KRALJEVAČKOG NOPO; 3/ JEDAN BATALJON ŠUMADIJSKOG NOPO U KOJI ULAZI JEDNA ČETA UŽIČKOG NOPO I JEDNA ČETA POSAVSKOG NOPO; 4/ BEOGRADSKI BATALJON POSAVSKOG NOPO; 5/ CRNOGORSKI LOVČENSKIBATALJON, U KOJI ULAZI I JEDNA ČETA KOMSKOG NOPO; 6/ DRUGI CRNOGORSKI BATALJON ZETSKOG NOPO; 7/ JEDAN BOSANSKI BATALJON, SASTAVLJEN OD ČETA IZ NEKOLIKO BOSANSKIH NOPO. OSTALI BATALJONI IMAJU SE FORMIRATI PREMA NAREĐENJU U NAJSKORIJE VREME.

KOMANDANT
NOPO JUGOSLAVIJE
TITO, s. r.

POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA SRBIJU

*Oko 1. januara 1942.
Podromanija ili Bijele Vode*

... U vezi s razvojem unutrašnje i međunarodne situacije CK i Vrhovni štab riješili su da stvore 1. proletersku narodnooslobodilačku udarnu brigadu. Ona je stvorena u Rudom. U njen sastav ušli su najbolji partizani, oni partizani koji su to i zaslužili svojim herojskim držanjem u borbama. Za takve partizane dan osnivanja brigade i njihov ulazak u nju bio je dan najveće svečanosti i velikih doživljaja za svakog pojedinca. U sastavu brigade nalazi se oko 700 srpskih partizana i to: Kragujevački bataljon (rudari), 3. bataljon (odreda Milana Blagojevića), Kraljevački bataljon (rudari), 3. užička četa i Posavska četa. Komandu brigade do sada je imao Vrhovni štab, a danas je postavljen za komandanta drug Koča Popović, a za političkog komesara Fića Filip Kljajić. Već u dosadašnjim akcijama Brigada je pokazala odlučne uspehe.*

*Tito
Marko*

* Josip Broz Tito: »Sabrana dela«, knjiga 8.

Rudo, spomenik i Dom kulture na trgu na kojem je formirana Prva proleterska.

Železnička stanica u Rudom, u kojoj je bio smješten Lovčenski bataljon.

CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE
HRVATSKE

GLAVNOM ŠTABU NARODNOOSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA ZA HRVATSKU

Oko 1. januara 1942.

...Svrha stvaranja Proleterske brigade bila je u tome što nam se na današnjoj etapi borbe sve više nametala potreba stvoriti jednu jaku udarnu silu koja bi se mogla upotrijebiti svuda gdje to bude najpotrebnije.

Pošto su se prilike u Bosni jako pogoršale na štetu našeg partizanskog pokreta, jer su mnoge bosanske partizanske čete, sastavljene od sirovog seljačkog elementa, pod intenzivnom četničkom agitacijom počele prelaziti četnicima, to je Vrhovni štab riješio da zajedno s tom Proleterskom brigadom krene u Bosnu i da spriječi rasulo naših partizanskih odreda. Dolazak Brigade u Bosnu pokazao je da se nismo prevarili u našim predviđanjima i da je ona svojim prisustvom učinila jak utisak na kolebljive bosanske partizanske jedinice.

Već u početku svoga puta u Bosnu, I proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada položila je sjajno ispit svoje borbenosti i morala. Pri prelasku iz Sandžaka u Bosnu zaposjela je na nekoliko dana mjesta Međeđu i Rudo. Talijani i četnici pošli su u 3 kolone iz raznih pravaca da napadnu Rudo i unište Brigadu, jer, izgleda, nisu imali pojma kakve se tu snage nalaze. U dvodnevnim borbama dvije su talijanske kolone razbijene i bačene natrag, a treća kolona je opkoljena i potpuno uništena. Zarobljeno je 116 talijanskih vojnika i 4 oficira, 2 teška i 3 laka bacača mina s 260 mina, 2 teška mitraljeza s municijom, 9 puškomitraljeza s municijom, oko 100 pušaka s municijom, 25 pištolja, 14 konja i oprema za 151 vojnika. Osim toga, neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i isto toliko ranjenih. Tako je ova 1. proleterska brigada došla još i do dobrog automatskog oružja, koje će nam u daljnjim borbama biti naročito potrebno. Ona već sada ima oko 50 automatskih oružja. No ovaj broj boraca Proleterske brigade nije konačan. U nju treba da se uključe još neke jedinice iz Bosne i Hrvatske. U Brigadi je zastupljen pretežno radnički elemenat, kao npr.: ibarski rudari, kraljevački i kragujevački radnici metalci itd. Prema tome, stavljamo pred vas zadatak da vi okupite najmanje 300 radnika i dobrih seljačkih boraca, koji bi mogli ući u Proletersku brigadu. Taj zadatak izvršite što prije, tako da u najkraćem roku mogu borci iz Hrvatske da se prebace u Bosnu i uključe u tu brigadu. Imajte u vidu to da u Proleterskoj brigadi vlada gvozdена disciplina i da moraju biti ljudi unaprijed obaviješteni o historijskoj misiji ove brigade na sadašnjoj i idućoj etapi borbe. Pošto će Brigada u najbližjoj budućnosti operisati blizu Bosanske krajine, to odašiljanje vaših hrvatskih boraca neće biti naročito teško. Mi ćemo, razumije se, nastojati da iz rudarskih revira u Bosni prikupljamo rudarski radnički hrvatski elemenat za našu Proletersku brigadu. Već sam naziv »1. proleterska brigada« govori o tome da ćemo mi u najskorije vrijeme stvarati i druge proleterske brigade. Sve zavisi od nabavke oružja i municije...

TITO

Kuća u Rudom u kojoj je boravio Kragujevački bataljon.

Zgrada u Rudom u kojoj je bio smešten Kraljevački bataljon.

Osnovna škola u Gaočićima kod Rudog. Sutradan po svom formiranju delovi Brigade su u toj zgradi savladali otpor pripadnika divizije »Pusterijske« i tom prilikom zarobili 120 italijanskih vojnika i oficira.

КОМАНДА
Вишеградског четничког одреда
Број службено
20 децембра 1941 године
ЈАГОДИНА/Бос.

Бр. Рег. 16-20
К. 170
Бр. у. 26
Бр. у. 26
Бр. у. 26

Једна комунистичка група дошла је у Рудо – протерала четничку стражу и разместила се. Ми ћемо данас упутити писмо овој партизанској групи и замолили је, да напусти територију нашег среза и уклони се у Босну.

Италијански топови већ туку околину Рудога и Српски живаљ страда. Бићемо приморани, да употрелимо силу против ових партизана, ако се не уклоне.

Брат мајор Дангић је био у нашем Брезу и у место да нас све освежи, напио се је, свишта говорио и оставио такав утисак у погледу паметног и срећног вођења Српских послова у источној Босни.

Ја ћу у току сутрашњег дана вероватно кренути у Београд са једним италијанским генералштабним официром, небили што извукао за нашу ствар.

Ја сам ствари са италијанима и немцима удешавао, небили се до било у времену, у средствима и у организацији и сада капа вилех, како брат – мајор Дангић ради, – срце ме заболе. Видех да је наш посао у Босни превазишао интелектуалне снаге брата мајора Дангића и групе људи око њега и да нам треба наћи човека трезвог и политичара, који би допунио са политичке стране рад брата мајора. Топоровића и давао му меру могућности и реалности.

Ракија је досада нанела Српству огромно зло и искрено кажем, да јој немам места у садашњој победи. Осећам да ће све групе – комунисти, партизани, догиђевци, четници пијанице и плачкаши пропасти, а остаће младо српство са новом Србијом. Знам, да има 60% људи од данашњег српског друштва које је на мртвој тачки корисности. Треба плана, српског плана.

Мишљења сам, да би се требало јасно оградити од комуниста и водити само српску политику. За комунистима у Србији – Расу (Санџаку) толико смрли, да се дигла кука и мотика против њих.

Сада за Српски обранбени покрет у Босни италијанске групе нису нимало опасне. Ми морамо направити распоред по коме ћемо изводити спасавање Српског народа, а не док ми на једном месту спасавамо, на другом га уништавамо.

Кога је сада молити – није га зутити. Односи се на Немце.

Ако кренем у Београд у току 21-ХИИ у дужности ће ме заступати брат поручник Станко Стаматовић.

"СВЕРОМ У БОГА ЗА КРАЉА И ОТАЦИНУ"

Br. Reg. 16/3
K. 170

КОМАНДАНТ ПОРУЧНИК,

Stanko Stamatović

* Izveštaj komandanta Višegradskog četničkog odreda o zauzimanju Rudog od strane partizanskih jedinica.

Sećam se kad je decembra 1941. godine, posle povlačenja iz Užica, na Zlataru Tito održao prvu smotru ponovno organizovanih jedinica posle borbi kod Užica. Većina boraca u tim jedinicama bili su radnici. Sa njima je bio dosta velik broj seljaka, studenata i intelektualaca uopšte. Bili su izmučeni u borbama iz kojih su izašli. To je bio defile pred Vrhovni štabom i veoma potresan događaj. Boro su bili gladni, gotovo bos. Počeo je padati i prvi снег. Međutim, kad sam glavao lica tih boraca koji su prolazili ponovno nas, u snežnoj vejavici, gotovo su mi sunavirale na oči. Jer zaista je retka sreća jednog čoveka da vidi ne jedno, nego stotine i stotine lica na kojima se sve poslednjega izražava spremnost da poginju za cilj kojega je duboko svestan.

Nešto kasnije, u Rudom, drug Tito formirao Prvu proletersku brigadu. Tako sam imao utisak da se možda upravo iz smotri na Zlataru Titu rodila ideja o formiranju proleterskih brigada. No, u svakom slučaju, bez obzira na to da li je to moj utisak tačan ili nije, stvaranje proleterskih brigada je otvorilo novu stranicu u razvoju našeg narodnooslobodilačkog ustanka.

Edvard Kardelj

Prva proleterska je formirana u janoj dnom od presudnih perioda u narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji. Borba protiv okupatora je već krajem 1941. bila dobila takve razmere, perspektive ustanka su se tako proširile da formiranje vojnih jedinica novog tipa čvrsto organizovanih, jače naoružanih sposobnih za veće akcije, pokrete i manevre – postalo preka potreba. Tu potrebu su drug Tito i naše političko rukovodstvo uvideli, shvatili na vreme, doneli odgovornu odluku i smelo i energično pristupili njihovom ostvarivanju. Vidovita sposobnost prilagođavanja novim situacijama, iznalaženja neophodnih formi organizacije na određenim etapama, bila je rezultat nagomilanog iskustva i odvažnosti stečene u toku teške političke borbe: brza, a i brzog, aktivnog razumevanja situacije i toka konkretnih uslova u kojima smo imali da vodimo rat. No i ovo poslednje je bilo moguće samo zato što smo tako reći, unapred bili zaštićeni od rasudovanja i odluka koje bi mogle imati »kabalni« karakter, i to time što su se početka našeg rata drug Tito i naše rukovodstvo našli na »terenu«, na samom ratu, među vojskom koja se tukla, znači tamo gde je bila i dejstvovala odlučujućom snagom revolucije. Oni su, dakle, naoružani stečenim iskustvom, znanjem, odvažnošću

U selu Gaočićima Brigada je imala svoje žrtve. Iz Kraljevačkog bataljona su poginuli: Zoran Katić, Novica Jolić (zamenik komandira čete), Petar Spasojević, Milan Milašinović, Uroš Martinović-Starostin, Nikola Krtinić (zamenik komandira čete), a iz Kragujevačkog bataljona: Miodrag Ratinac i Dragoslav Ratinac, otac i sin.

Plakat italijanske divizije »Pusteria«. U gornjem levom uglu lozinka: »Dovunque prima« (svuda prva). To je ona ista divizija čije delove su proletari razbili u Gaočićima.

Spomenik Titu, detalj iz muzeja u Rudom.

ću, reagovali na događaje »iznutra«, neposredno dotičući rukom i mišlju njihovo bilo.

U tom zamahu stvaralačke volje rukovodstva i naroda stvorena je 1. proleterska brigada. Od kojih ljudi? Od radnika, seljaka, studenata, većinom članova Partije i Skoja, već prekaljenih u prvim mesecima ratovanja, mnogih i u ilegalnoj borbi, ponesenih novim poletom koji je tada doživljavala naša oružana revolucija.

Već posle prvih borbi 1. proleterska je, kao kasnije i ostale proleterske jedinice, brzo stekla visoko borbene iskustvo i određene borbene sposobnosti koje nisu bile, niti su mogle biti, drugo do izraz nekih najviših ljudskih vrednosti, koje su i same bile mera ljudskog smisla i pravednosti naše borbe. To je i sačinjavalo osnovnu sadržinu naše nadmoći nad neprijateljevom vojskom. Posle se svaki novi borac koji bi došao u Brigadu, u krilu takvog prekaljenog i oplemenjenog kolektiva, brzo izjednačavao sa ostalima.

Danas to mogu reći. Neprekidno sam se divio spokojnoj hrabrosti proletera. Efikasnost bez nemira i užurbanosti, samouverenje bez hvalisavosti, odlučnost i upornost u izvršavanju zadataka, bez vike, jedna stalna pribranost i u najtežim situacijama.

Sve se to ispoljavalo i izbijalo u nepre-

Oružje boraca Prve proleterske (detalj sa izložbe stalne postavu muzeja u Rudom).

kidnim borbama sa neprijateljem. Manje smo se odmarali – bili tvrđi i svežiji; slabije se hranili – bili žilaviji; slabije naoružani - ubojitiji; bez motorizacije - brži. Skuplja je bila svaka naša smrt, naše je disanje imalo drukčiju, posebnu vrednost. Kao da su se sve naše muke, naponi i teškoće zgušnjavali u ubojit prkos, kao da su se preketali u našu prednost.

Kada danas govorimo o svemu tome, to za nas jeste prošlost, ali nije sećanje ni uspomena, niti će, mislim, ikada to biti. To što smo bili proleter i nije podatak u našem životopisu. Za nas je to vezano za čitavo naše biće, za ceo život. Zato i o našim poginulima, najboljima među nama, ne govorimo kao o mrtvima, nego kao da se još nalaze na nekom posebnom odgovornom zadatku, pa se nisu vratili.

Svi su oni bili neobični obični ljudi. Neobični kao revolucija, obični kao narod koji ih je poslao na isturene borbene položaje. U vremenu presudnom za naš oružani ustanak, za celu našu istoriju, oni su bili na visini revolucije neizmernih, ali i zanosnih zadataka koje je ona postavljala pred naše pokolenje. I eto, oni su, u to neopozivo vreme, bili sposobni da zbiju sve što je bilo najlepše u njima kao ljudima i komunistima u neslućenu životnu snagu, da prerastu sami sebe, izdignu se do te visine. To ih je obeležilo zasvagda i

*Prvi štab
Prve proleterske
brigade*

Koča Popović, komandant Brigade, rođen 1908. godine, Beograd; publicista, književnik; član KPJ od 1933. godine. Stupio u NOB jula 1941. Učesnik španskoga građanskog rata. Narodni heroj.

Filip Kljajić Fića, politički komesar Brigade, rođen 1913. godine, Tremušnjak, Petrinja; radnik, član KPJ od 1936. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo 5. jula 1943. u Zvorniku, kao politički komesar Prve proleterske divizije. Narodni heroj.

odmerilo njihovu ljudsku vrednost bez obzira na to ko se na kakvo radno mesto vratio posle rata. To što su bili u 1. proleterskoj ostalo je kao njihovo tadašnje i današnje neotuđivo svojstvo, nešto nalik na pravo pripadanje Partiji, celim svojim bićem.

Vidim, kad završavam, da govoreći o proleterima ne govorim više samo o njima, onima iz Prve, nego i o Partiji, o svim ostalim proleterima, o borcima u svim ostalim jedinicama naše narodne vojske. Svi su oni, kad su se najlepše borili, činili to kao 1. proleterska u najslavnijim njenim borbama. Mislim da se veće priznanje ne može odati ni 1. proleterskoj.

*Koča Popović
(1963. godine)*

Mijalko Todorović Plavi, zamenik političkog komesara Brigade, rođen 1913. godine, Dragušica, Kragujevac; mašinski inženjer, član KPJ od 1938. Stupio u NOB jula 1941. Narodni heroj.

Danilo Lekić Španac, zamenik komandanta Brigade, rođen 1913. godine, Kraljane, Andrijevica; apsolvirao na filozofskom fakultetu; član KPJ od 1935. Stupio u NOB 1941. Učesnik španskoga građanskog rata. Narodni heroj.

U Rudom je tada bilo četiri lekara, nekoliko studenata medicine i izvestan broj priučениh bolničara, sa prvim ratnim iskustvom. Pored referenta saniteta pri Vrhovnom štabu dr Gojka Nikoliša, tu su bili još dr Vojislav Dulie, dr Bora Božović i ja, a od studenata medicine Ivo Popović-Đani, Mika Pavlović, Čeda Kasalica i Dušan Đurić-Zinaja.

Svi drugovi su dobili tada razna sanitetska zaduženja. Ja sam bio određen za šefa hirurške ekipe Brigade. Najpotrebnije instrumente za hirurške intervencije poneo sam sa sobom iz Srbije, odakle sam se povukao zajedno sa svojom ekipom.

Dr Dura Mešterović

Dr Borislav Božović, referent saniteta Brigade, rođen 1913. godine, Stijena, Podgorica-Titograd; asistent III Interne klinike Medicinskog fakulteta u Beogradu; član KPJ od avgusta 1941. Akademik, profesor univerziteta.

**Prvi štab
Prvoa crnogorskog
bataljona**

Izašli smo pred zgradu. Sa trotoara je govorio čovek u kožnoj šubari, sa parabelumom na opasaču, ozbiljna izgleda. Pozadi njega je bila grupa drugova, među kojima Marko, Lola Ribar (njega sam poznavao sa Beogradskog univerziteta) i drugi. Nas dvojica smo mislili, a to smo i rekli jedan drugom, da je ovaj drug koji govori najverovatnije došao iz Moskve; po naglasku je veoma podsećao na Rusa.

Posle njega, pred postrojene partizane stupio je drug Fića. On je najpre pročitao odluku Vrhovnog štaba kojom se, u saglasnosti sa CK KPJ, formira 1. proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada, a zatim je govorio o zadacima Brigade, često se pozivajući na prvog govornika rečima: »Kako vam je rekao drug Tito.«

Tada nam je postalo jasno ko je bi prvi govornik. Bili smo iznenađeni da 5 tu, na desetak koraka od nas, nalazi generalni sekretar CK KPJ i Vrhovni komandant narodnooslobodilačkih partizanski odreda Jugoslavije i da smo nekoliko trenutaka ranije slušali njegove reči upućen borcima 1. proleterske brigade.

Posle Fićinog govora komandanti, komandiri i politički komesari bataljona četa koje su bile u stroju okupili su se oki druga Tita i on je sa njima razgovarao jo petnaest do dvadeset minuta. Mi smo dalje ostali u neposrednoj blizini, želei smo da druga Tita što bolje vidimo.

Duro Lončarević

Petar Četković Pero - komandant, rođen je 1907. godine, Muževici, Ljubotinj, Cetinje; kapetan jugoslovenske vojske; član KPJ od 1942. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo marta 1943. kod Nevesinja, na dužnosti komandanta 3. udarne divizije. Narodni heroj.

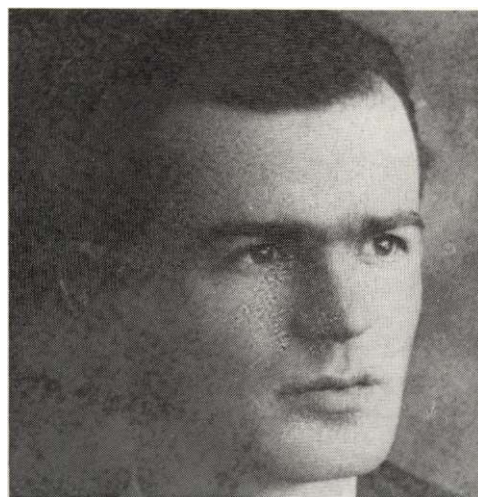

Jovo Kapičić, politički komesar, rođen 1919. godine, Gajeta, Italija; student; član KPJ od 1936. Stupio u NOB jula 1941. godine. Narodni heroj.

Vladimir Ščekić Vlado - zamenik političkog komesara, rođen 1917. godine, Police, Berane-Ivangrad; student; član KPJ od 1937. Stupio u NOB 1941. Narodni heroj.

Andrija Lompar Andro - zamenik komandanta, rođen 1907. godine, Bokovo, Cetinje; radnik; član KPJ od 1928. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo 21. marta 1944. u selu Ladjevci, centralna Bosna.

**Provi štab
Drugoga crnogorskog
bataljona**

Radovani Vukanović - komandant, rođen 1906. godine, Rogami, Podgorica-Titograd; privatni činovnik; član KPJ od 1926. Stupio u NOB jula 1941. Narodni heroj (gore, levo).

Mojsije Mitrović - politički komesar, rođen 1913. godine, Kržanja, Podgorica-Titograd; član KPJ od 1935. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo 7. avgusta 1942. u Livnu (gore, desno).

Milija Sekulović - zamenik političkog komesara, rođen 1914. godine, Brskut, Podgorica-Titograd; radnik; član KPJ od 1935. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo 1943. u Kućima, kao pozadinski radnik (levo).

Vaso Jovanović - zamenik komandanta, rođen 1915. godine, Podgorica-Titograd; vazduhoploimni poručnik jugoslavenske vojske; član KPJ od 1941. Stupio u NOB jula 1941 (desno).

Pripreme su izvršene, pristupamo svečanom činu. Bataljoni čekaju u stroju dolazak Vrhovnog štaba sa drugom Titom na čelu. Na raport izlazi Filip Kljajić, koji je određen za političkog komesara Brigade. Na pozdrav Vrhovnog komandanta «Smrt fašizmu» prolomilo se snažno »Sloboda narodu«. Pošto je komesar pročitao odluku CK KPJ o formiranju 1. proleterske brigade, drug Tito je uzeo riječ. Izrazio je okupljenim borcima priznanje za dotadašnje borbe i ukazao na značaj predstojećih zadataka. Govorio je bez uljepšavanja o unutrašnjoj situaciji poslije dizanja oružanog ustanka, o ulozi naše partije u oslobodilačkoj borbi, o borbi Crvene armije i drugih saveznika. Kada je

završio govor, sa trga je odjeknula »Internacionala«, koju je zapjevala cijela Brigada. Na trgu su bili okupljeni skoro svi stanovnici ovog malog bosanskog mjesta. Oni su toplim aplauzom pozdravili svečani čin stvaranja Brigade. Za nas je ovo bio pravi praznik. Jer postati borac proleterske brigade bilo je neopisivo i nezaboravno osjećanje ponosa i radosti, događaj koji je ulivao samopouzdanje i sigurnost.

Poslije obavljene svečanosti drug Tito je pozvao komandante i komesare bataljona. Stali smo u polukrug oko njega. Tom prilikom on nam je pored ostalog, rekao: »Čuvajte ljude, starajte se o njima! Vaspitavajte ih u duhu patriotizma i internacionalizma. Brinite se roditeljski o njima, to su naši najbolji borci, jezgro naše nove armije. Vi, njihove neposredne stariješine, na svakom mjestu morate im služiti za primjer - u borbi, na maršu, na odmoru. To od vas zahtijeva Vrhovni štab i Centralni komitet, koji su vam povjerali da komandujete ovim jedinicama. Očekujem da ćete to povjerenje opravdati.«

Njegove riječi bile su nam putokaz i podsticaj. Nijesmo ih zaboravili.

Radovan Vukanović

... Bez zastave, bez doboša, bez trube, toga mi svečano ukrašenog podijuma, toga mi svečanog i oblačnog decembarskog jutra put se postrojavala Prva proleterska brigada.

Padala je sitna susnežica.

Magle su se vukle po okolnim visovima, pokrivenim retkim i niskim žbunjem i okićenim sitnim injem.

Negde daleko čule su se retke minobacačke eksplozije i mitraljeski rafali.

Na četvrtastom, blago nagnutom trokutastom niskim, oronulim i nakrivljenim kućama, postrojavali su se partizanski odredi, danas već bataljoni 1. brigade. Komandanti i komandiri su trčali od stroja i oštro naređivali.

P wi stab
**Trećega kragujevačkog
 bataljona**

Radisav Nedeljković Raja - komandant, rođen 1911. godine, Kragujevac; diplomirani pravnik; član KPJ od 1937. Stupio u NOB jula 1941. Narodni heroj.

Dušan Korać - zamenik političkog komesara, rođen 1920. godine, Mrčajevo, Kraljevo; radnik; član KPJ od 1940. Stupio u NOB jula 1941. Narodni heroj.

Sava Radojčić Feđa - politički komesar, rođen 1915. godine, Kragujevac; radnik; član KPJ od 1939. Stupio u NOB jula 1941.

Vojislav Radić Voja - zamenik komandanta, rođen 1902. godine, Donji Konjuvci, Leskovac; radnik; član KPJ od 1940. Stupio u NOB jula 1941. Umro 1971. Narodni heroj.

Itflü&Jy I SP^KUM?• IkfiAjy ÒUAİJ. /fyutwfè • -
 tffiW/wfloM^

'j 11-0- J/ i OLjo 'yusr.n.a, j^zji ty cuCvox^uru-c H^yuieutp e c/jou

' A r (. S fP , iI7 Ki

J {Li^,^ tjro-Ujfi c u X o * • I M,., .

f.] ^/OOuy/i-B-fj/ouS. /t+MA. r^ i^Sl.
 S'J -(ilo-/f^oj^d, n-OJL*i-p*-ijl>-o y.e. •7to<A(<j, -

^ M - ^o^c. a a J^y-l-vll JU. tPltoM.. M,

ty u. ^e. KVu-yp, e cfo^u. Mj^Tk. ^vy' 7CrM> X

Z-Z- x« • <// Štosu,
 G^fCo .

Trebovanje političkog komesara Trećeg bataljona Štabu Brigade.

Teško je i neobično bilo i njima i borcima postrojiti ovoliku vojsku na ovako malom prostoru. Niko nije imao vremena, a ni potrebe da ih tome uči... Borbeni zadaci to nisu tražili, a oni su do sada i bili jedina naša brigada.

Posle pomeranja, prestrojavanja, intervencije viših rukovodilaca, najzad bi formiran stroj okrenut leđima prema reci Limu, a čelom prema gornjoj, višoj strani trga.

Čete su bile postrojene u dve vrste po četiri jedna za drugom. Komandanti i komesari bataljona ispred, komandiri četa na desnom krilu čete.

Teodosije Parezanović

*Prvi štab
Četvrtoga kraljevačkog
bataljona*

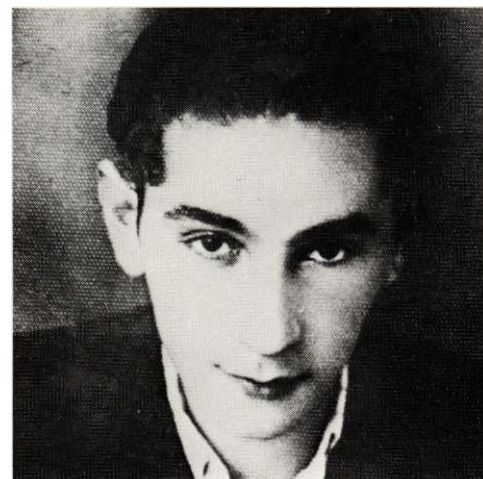

Pavle Jakšić - komandant, rođen 1913. godine, Blatuša, Vrgin Most; profesor matematike; član KPJ od 1941. Stupio u NOB jula 1941. Narodni heroj.

Miro Dragišić Piper - politički komesar, rođen 1912. godine, Seoci, Titograd; radnik; član KPJ od 1933. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo aprila 1944. kod Mrkonjić-Grada, na dužnosti člana politodjela Trinaeste proleterske brigade.

Mile Pavičić - načelnik Štaba, rođen 1899. godine, Srebrenica; kapetan I klase jugoslovenskog vazduhoplovstva. Umro 1948. godine.

Momčilo Petrović Trsa - zamenik političkog komesara, rođen 1919. godine, Kraljevo; student; član KPJ od 1940. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo 20. jula 1942. kod Bugojna.

Milan Simović Zeka - zamenik komandanta, rođen 1917. godine, Vitkovci, Kraljevo; podnarednik, pilot u jugoslovenskom vazduhoplovstvu; član KPJ od 1941. Stupio u NOB jula 1941. godine.

U očekivanju Vrhovnog komandanta, iako je bilo hladno, na trgu je vladalo svečano raspoloženje. Ukoliko se primicao čas velikog istorijskog čina, uzbuđenje je raslo. U 8 časova pala je komanda »mirno«. Komesar Brigade Filip Kljajić Fića raportirao je drugu Titu. Pošto su obišli postrojene bataljone, drug Tito je stao ispred stroja i stisnutom pesnicom na slepoočnici pozdravio Brigadu s borbenim pozdravom: »Smrt fašizmu.« Brigada je gromko odgovorila: »Sloboda narodu.«

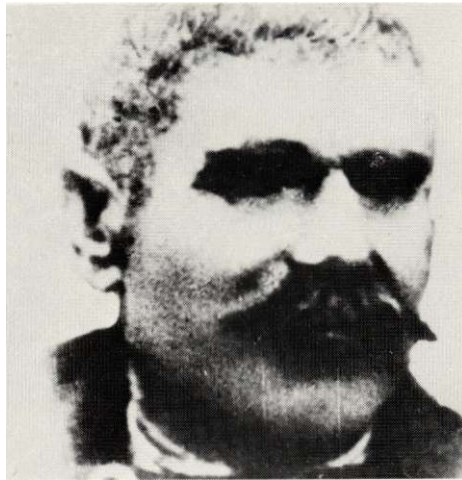
Prva četa Kraljevačkog bataljona svila se u polukrug i zapevala »Internacionalu«, koju je prihvatila cela Brigada. Posle druga Fiće uzeo je reč drug Tito. Govorio je o

istorijskoj ulozi i zadacima 1. proleterske brigade u narodnooslobodilačkoj borbi.

Velika svečanost formiranja Brigade završila se opštim veseljem na trgu, gde su se pevale partizanske i narodne pesme. Veselje je zatim nastavljeno po četama, prenelo se u prostorije gde su one bile smeštene. Dan formiranja Brigade bio je veliki doživljaj za svakog pojedinca koji je postao njen pripadnik.

Momčilo Dugalić

*Prvi štab
Petoga šumadijskog
bataljona*

Milan Ilić Čiča Šumadijski - komandant, rođen je 1886. godine, Gornja Trešnjevica, Arandelovac; zemljoradnik; član KPJ od 1919. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo 21. januara 1942. na Pjenovcu. Narodni heroj.

Dragoslav Pavlovač Šilja - politički komesar, rođen 1908. godine, Beograd; privatni nameštenik; član KPJ od 1935. Stupio u NOB 1941. Poginuo 21. januara 1942. na Pjenovcu. Narodni heroj.

Stanko Džingalašević - politički komesar čete i zamenik političkog komesara bataljona, rođen 1912. godine, Smederevo; student; član KPJ od 1937. Stupio u NOB jula 1941. Poginuo augusta '1942. kod Kupresa, u Drugoj proleterskoj brigadi.

Veljko Tomič - komandir čete i zamenik komandanta bataljona, rođen 1910. godine, Boan, Šavnik; pravnik; član KPJ od 1935. Stupio u NOB jula 1941. godine.

Kada se pojavio drug Tito, nastade na trgu još veći tajac. Kao da je dah zastao kod ljudi. Pošto primi raport i obiđe postrojene bataljone, drug Tito stade ispred sredine stroja i odmah u početku govora reče nam: »Vi od danas nosite časno proletersko ime, koje nikad i nigdje ne smijete okaljati...« A malo kasnije, prošetavši se ispred nas, on dodade: »Pred nama stoje i te kako teški zadaci i teške borbe, ali nema tako teških zadataka koje proleteri ne mogu savladati.«

Što nam je dalje govorio, to su nam teškoće koje su stajale na našem putu bile sve jasnije predočene, ali isto tako sve jasnija bila nam je i perspektiva pobjede. Uzbuđeno slušamo njegov govor.

Kao kradom spušta se polako niz planinske padine mrak i obavija tamom gradić, koji vri od veselja. Vesele se Srbi i Crnogorci što će od sada udruženim snagama bolje tući neprijatelja. Vesele se stari poznanici s fakulteta i iz fabrika što su se ponovo našli kao što su se nalazili na raznim demonstracijama.

Štab našeg bataljona, koji je danas na svoj rođendan dobio naziv »Peti«, prikupio se u jednoj sobici. Topla plehana furunica u njoj jedini je, ali za ove dane i najpotrebniji, namještaj. Ranije je, vjerovatno, ta sobica služila za razna povjerljiva trgovačka i politikantska dogovaranja, a sada se proleteri dogovaraju o budućim akcijama.

Nikola Ljubičić

Ustroju u Rudom bilo je oko 1.000 boraca. Njen 6. (Beogradski) bataljon još nije bio stigao u sastav Brigade, a manji delovi iz drugih bataljona nalazili su se na obezbeđenju. Računajući i njih, na dan osnivanja Brigada je imala ukupno 1.196 boraca, od toga 71 ženu.

Najviše je bilo radnika — 471, pa intelektualaca — 385 i seljaka — 330. Među njima bilo je 450 članova Partije i 260 članova SKOJ-a, što čini 51 od sto od ukupnog broja boraca. Mladi do 25 godina predstavljali su većinu, bilo ih je 750, a onih do 30 godina — čak 950.

Kroz Brigadu je prošlo oko 14.000 boraca, gotovo iz svih krajeva Jugoslavije, iz Bosne, iz Dalmacije, iz Sandžaka, iz

Prvi štab Šestoga beogradskog bataljona

Miladin Ivanović - komandant, rođen 1906. godine, Lalevići, Danilovgrad; učitelj; član KPJ od 1936. Stupio u NOB jula 1941. godine.

Crne Gore, iz Srbije, zatim iz prekomorskih brigada. Italijanski antifašisti, Garibaldina, pretvorili su njen jugoslovenski sastav u internacionalni.

U toku rata u druge jedinice prekomandovano je oko 250 starešina, a preko 100 je otišlo na razne političke dužnosti izvan oružanih snaga.

*(Prema knjizi
Miloša Vuksanovića
»Proa proleterska«)*

Njegovu je odijelo bilo u vodi. I Vlaišino. Čim su izvađena iz rijeke zamrzla su se. Nogavice i rukavi stoje ukočeni kao uštrkani.

- Mito, svlači svoje gaće i košulju i daj ih Prvuloviću. Brzo! A ti, Buljo, Vlaiši. Vaše je rublje debelo i toplo, pa će ih malo ugrijati.

- Eh, brate, baš mi se ne da da imam nešto dobro i novo na sebi, pa to ti je! Kao da sam se kamenom bacio na crkvu. Ala grebu ove moje izandale pantalone; čini mi se kao da su od kozje strune. Da mi je doživeti da jedared imam barem gaća dosta, čini mi se da bih se obogatio. Nikad nisam imao da valjaju. Sve neke krpļjevine. Mi, obalci, nikad nismo mogli imati ni ono najnužnije, bez čega se ne može.

Oko jedan sat ujutro sedmog januara hiljadu devetsto četrdeset i druge godine ostavili smo Lim.

A sada tempo. Do Brigade!

»Ovdje Proa proleterska.« Na Romaniji. Oko Sarajeva, kod Rogatice i Han-Pijeska. Na položajima. Vodi borbe. Mi smo bili u nekom uvjerenju da ćemo je zateći na okupu; grupisanu i postrojenu. Željeli smo da se svečano uključimo u tu proletersku zajednicu, u tu veliku kolonu.

Prva proleterska, to je ofanziva. To je sloboda. Slavoluk našeg dolaska okićen je mitraljeskim rafalima na okupatora; na domaće izdajnike. To je naš doček. I mi se uključujemo u Brigadu. Sa rafalima. Radnosno.

Miladin Ivanović

Čedomir Minderović - politički komesar, rođen 1912. godine, Beograd; književnik; član KPJ od 1941. Stupio u NOB jula 1941. Umro 15. I 1966. godine.

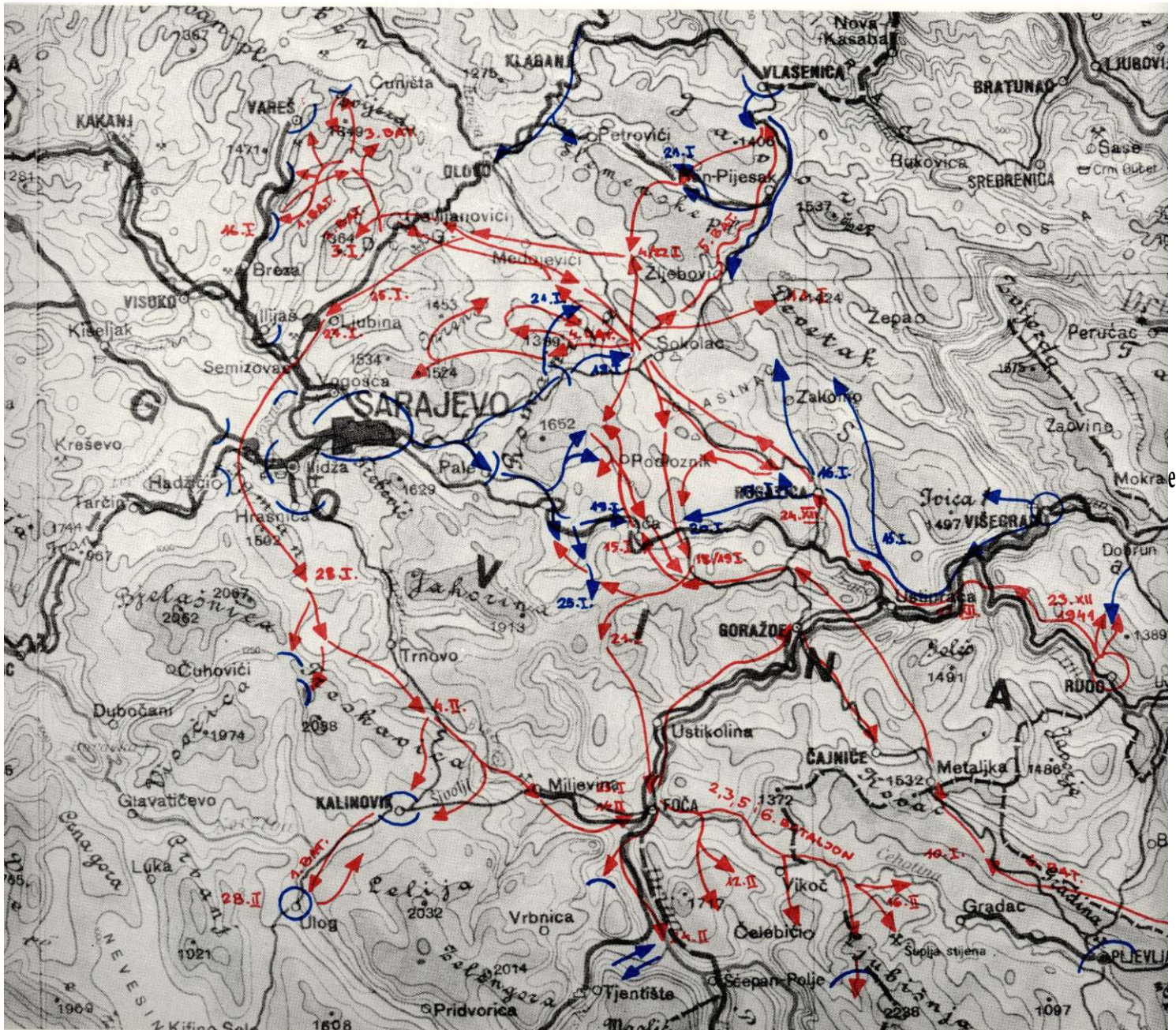
Pavle Ilić Veljko - zamjenik komandanta, rođen 1910. godine, Brusnik, Negotin; inženjerski kapetan jugoslovenske vojske; član KPJ od 1942. Stupio u NOB 1941. Umro jula 1964. godine.

Ivan Vanjka Vondraček - zamjenik političkog komesara. Rođen 1904. godine, Gašinci, Đakovo; radnik; član KPJ od 1934. Stupio u NOB jula 1941. godine.

Od Rudog preko Romanije, Jaborine i Igmana do Foče (decembar 1941 -januar 1942. godine)